

LUND UNIVERSITY

Polska öden i sovjetiska gränstrakter

Lennhag, Mi

Published in:
Svensk-Polsk Bulletin

2009

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Lennhag, M. (2009). Polska öden i sovjetiska gränstrakter. *Svensk-Polsk Bulletin*.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

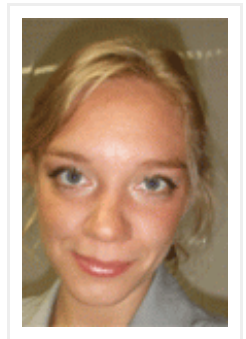
PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Polska öden i sovjetiska gränstrakter

Den som intresserar sig för östeuropeisk samtidshistoria har nog både fascinerats och skrämmts av människors öden. Det kan handla om individer som (frivilligt eller ofrivilligt) flyttat runt mellan olika nationer, eller om människor som bott hela sina liv på samma plats men ändå tillhört flera olika statsbildningar.

Dagens Polen rymmer många sådana berättelser. Dessutom finns det många människor som kallar sig polacker men som idag bor i grannländerna.

Krönikör i höstens Bulletin är *Mi Lennhag*, doktorand i statsvetenskap i Lund med fokus på Östeuropa, som här berättar från Vitryssland.

— Mi Lennhag

Polska öden i sovjetiska gränstrakter

Under våren genomförde jag en SIDA-finansierad fältstudie om den informella ekonomin i Ukraina och Vitryssland. Jag satt i många kök där jag bjöds på middag, på öppenhet och på väl berättade levnadsöden. För intervjuerna kretsade inte bara kring den informella ekonomin – ett ämne som i sig kan vara känsligt och dessutom farligt att tala med fel person om.

Eftersom jag hade gott om tid och människor var så villiga att berätta och bli förstådda, innehöll mitt intervjumaterial historier om allt från 30-talets stalin följelser, till hur det var att bo i sovjetidens kommunalkor eller vad man tänkte om Gorbatsjov. Eller mer samtida: hur vissa människor idag mutar trafikpoliser för att undvika böter, domare för att undvika fängelse eller rektorer för att få en universitetsplats.

Om jag trodde att jag "förstått" Östeuropa förut kände jag mig hopplöst naiv i min okunskap när jag på allvar blev inbjuden att lyssna på vad allt från poliser, städerskor, läkare, lärare till överstar kunde berätta om samtidshistorien. Mitt konfidentialitetslöfte visade sig vara vägen till att relativt snabbt få människor att våga dela sina nationella hemligheter.

HISTORIEN OM OLGA

Särskilt en individs historia berörde frågan om nationalitet, gränstrakter och statstillhörighet – och där de polska kopplingarna var många och återkommande – och det är historien om Olga och hennes familj. Jag frågade henne om jag fick återge hennes levnadsberättelse, så inget löfte om konfidentialitet är brutet.

Olga arbetar som översättare i Minsk. Hon är egenföretagare med nyöppnat kontor och är för att leva i en diktatur utan fungerande marknadsekonomi väldigt västerländsk i sitt affärstänkande. Hon är också gästvänlig, hjälpsam och tålmodig.

Olga och hennes dotter, som är 21, och den 69-åriga modern deltar i kvällsundervisning i polska, två kvällar i veckan. Polska institutet i Minsk erbjuder denna service kostnadsfritt. Anledningarna till Olgas intresse för att läsa polska är två: dels vill hon på sikt kunna utöka sina översättartjänster till att gälla även polska texter, dels är hennes mor och släkt av polsk härkomst.

Olga har precis avslutat sina distansstudier på mastersnivå vid EHU (European Humanities University) som numera ligger i Vilnius, eftersom det som Vitrysslands sista "fria universitet" tvingades stänga under 2008. EHU är ett modernt och internationellt universitet som inkluderar forskare från många länder. T.ex. är Olgas handledare svensk. Hennes magisteruppsats handlade om vardagslivet i gränstrakter i Polen, Litauen och Vitryssland. I synnerhet berörde uppsatsen den historiskt sett "nya" gränsen mellan Vitryssland och Litauen, som under sovjettiden främst var av administrativt slag, utan gränsvakter eller hinder för passage.

Olgas intresse för frågor om gränser och identitet beror delvis på den egna familjehistorien. Hennes mor var bara sju dagar gammal när andra världskriget 1940 tvingade familjen att fly från Polen och hemregionen Małopolska. Den delen av landet hade vid uppdelningen 1939 hamnat under Nazityskland.

FLYDDE GENOM SOVJET

Familjen planerade en flykt till byn Mir, som legat i Polen från 1815 och fram till Polens fall 1939, och som även var Olgas mormor Valentinas hemby. De fick tyska dokument av ockupationsregimen och tillstånd att passera gränsen. Enligt pappren arbetade Valentina som lärare.

Den sista anhalten i det ockuperade landet var Przemysl, som idag ligger i Polen. Där gjorde familjen uppehåll några dagar hos släktingar. En ung man hyrde samtidigt rum i huset en kortare tid. Han undrade om Valentina behövde sitt arbetstillstånd, och eftersom hon ville så långt bort från Tyskland som möjligt, gav hon bort sitt tillstånd till mannen.

- Olga är översättare i Minsk i Vitryssland. Under andra världskriget fick familjen fly från södra Polen, och nu läser hon polska för att kunna besöka det gamla hemlandet.

- Valentina reste från Małopolska i det naziöckuperade Polen till Przemyśl. Därefter gick familjen till fits i tre dagar.

FÅR JAG VARA ER BARNFLICKA?

När familjen väl var ombord på tåget hamnade de i samma kupé som en 16-årig flicka. Under färden genom det sovjetiska territoriet fick passagerarna inte lämna kupén, och beväpnade vakter patrullerade i korridorerna. Den unga flickan, som ingen egentligen visste vem hon var, bad Valentina säga att hon var familjens barnflicka.

Tågets första anhalt passerades utan stopp och långsamt gick det upp för passagerarna att de på något vis var tillfångatagna. Den unge mannen, som fått Valentinas arbetstillstånd, dök plötsligt upp i sovjetisk militäruniform och frågade hur många som ingick i familjen. Valentina svarade fem, i hopp om att rädda den förtvivlade flickan, men vakterna förde bort henne.

Plötsligt gjorde tåget ett stopp mitt ute på fälten, och Valentinas familj kastades av. Det misslyckade försöket att hjälpa flickan blev deras egen räddning – i efterhand visade det sig att tåget utan stopp kört hela vägen till Sibirien. Och med tanke på att människorna från de västra regionerna av det av år 1940 enorma Sovjetunionen ansågs tillhöra fiendefolk, kan man ana vad som väntat i Sibirien.

I stället vandrade familjen tre dygn och nådde Mir – byn som Olga och hennes dotter nu försöker återuppta kontakten med, bland annat genom sina språkstudier i Minsk. För ett par år sedan gjorde hela familjen, inklusive mormor Valentina, sin första gemensamma resa tillbaka till polska Galizien. Nyligen besökte de även Katyn och minnesplatsen över andra världskrigets mördade officerare.

Utan att tidigare ha varit införstådd med vidden av deporteringarna kunde familjen med hjälp av informationstavlorna i Katyn läsa sig till att mellan 389 och 390 tusen individer enbart under åren 1940 och 1941 transporterades från de nytilkomna västra områdena av Sovjetunionen och österut.

Mi Lennhag
doktorerar i statsvetenskap

[Polska institutet i Minsk >>](#)

Analytics powered by GoStats